

T13 – Clichés – Trope versus cliché

Het bouwsteentje is nooit het probleem — de ongenueanceerde invulling ervan wel.

Dit is onderdeel van de set praktische schrijfhulp van auteur Jurjen Biesbroek – laagdrempelig gereedschap voor beginnende schrijvers, oorspronkelijk bedoeld als zelfhulp voor zijn eigen schrijfontwikkeling.

01 Theorie: het bouwsteentje en de irritatie

Het woord trope kende ik nog niet, maar het wordt bij het schrijven al langer gebruikt. Het is moeilijk te omschrijven. Het kan een stijlfiguur zijn, een karakter, een thema of elk plot element uit een verhaal. Het belangrijke kenmerk is dat het bekend is en vaker wordt gebruikt, waardoor de lezer er direct al een gedachte of gevolg aan koppelt. De woorden archetype of metafoor komen ook in de buurt. Inderdaad lastig dus. Beter om wat voorbeelden te geven.

Een cowboy; de lezer denkt dan direct aan een wild, eigenzinnig en stoer type man. Een wijze oude vrouw heeft veel levenservaring, een herenhuis suggereert welstand, een inkomenskloof in een relatie voorspelt spanning. Maar ook een tikkende klok of tijdbom, die geeft direct gevoel van urgentie. Good cop/bad cop en ik hoef al niets meer toe te lichten. Zelfs een thema zoals verzoening, daar heeft een lezer uiteraard al ervaring mee. Een trope kan dus van alles zijn — een personagetrek, een voorwerp, een relatie, een hele historie. Je kunt geen verhaal schrijven zonder tropes, want zonder herkenbare bouwsteentjes schrijf je feitelijk een verhaal zonder inhoud waarop de lezer kan voortbouwen.

En wat is dan een cliché? Dat komt heel dicht in de buurt. Het is niets meer of minder dan een storende, irritante of saaie trope. Storend, omdat de lezer het patroon al zo vaak heeft gezien dat hij de afloop voorspelt en daardoor eerder gaat analyseren dan beleven. Maar... niet iedereen stoort zich aan dezelfde dingen. Het is deels persoonlijk. Waar de één warm wordt van een stel dat in het openbaar gaat dansen,

ergert een ander zich er juist aan. Er bestaat wel een kleine groep algemeen erkende clichés zoals "de butler heeft het gedaan" waar vrijwel iedereen hetzelfde over denkt, maar daarbuiten geldt: een trope wordt pas cliché zodra de invulling ervan te voorspelbaar is voor *déze* specifieke lezer.

Waarom worden clichés zo storend? Omdat ze te zwaar leunen op het onderstrepende, voor de hand liggende element van de trope, en daarmee eindimensionaal worden. Het verhaal gaat dan vooral over hoe erg, hoe fantastisch of hoe zielig iets is, in plaats van over het specifieke, unieke personage aan wie dat overkomt. Clichés vermelden de eigenlijke, unieke eigenschappen van een personage tussen neus en lippen door, terwijl die eigenschappen er juist toe doen omdat ze bij *dít* personage horen — niet omdat het verhaal ze nodig heeft.

Tropes veranderen bovendien met de tijd. Wat decennia geleden een frisse, onverwachte invulling was, kan inmiddels zelf een cliché zijn geworden — het onaantrekkelijke meisje dat plotseling de knapste jongen van school kan krijgen zodra ze haar bril aflegt, werkt bij een groot deel van het huidige publiek niet meer. Een trope heeft dus zelf geen vaste invulling; die invulling is aan mode onderhevig, en het is aan de schrijver om te weten welke invulling inmiddels versleten is.

Het moge duidelijk zijn, tropes zijn onontbeerlijk voor elke verhaal, maar een cliché wil je het liefst vermijden of aanpassen. Je kan bij versleten uitdrukkingen twee eenvoudige strategieën toepassen: schrappen, of verdraaien. Renni Browne en Dave King geven in *Self-Editing for Fiction Writers* een mooi voorbeeld van dat laatste: een schrijver gebruikte de zin "ze verdween in het niets"; zij stelden voor die te verdraaien naar "ze verdween in de dikke mist", wat beter paste bij de dampige sfeer van de specifieke scène. Dezelfde bedoeling, maar beter passend.

Toch wil ik nog wel aangeven dat een cliché niet per se fout is. Het *kán* storen zijn, vlak, irritant of saai. Je kan zelf het beste aanvoelen of het door de beugel kan en of het niet te vaak voorkomt.

Origineel schrijven is bovendien een receptief proces, geen kwestie van harder proberen. Deze bouwsteen gaat niet over creativiteit, maar je kan je voorstellen dat er genoeg manieren zijn om je creativiteit te voeden: ga wandelen wanneer je vastloopt op een beschrijving (onderzoek toont aan dat beweging meetbaar meer originele associaties oplevert dan stilzitten), itereer door bewust meerdere opties te genereren in plaats van je eerste ingeving te pakken, bouw dagelijkse schrijfrituelen in in plaats van op inspiratie te wachten. Maar dat terzijde.

02 Praktijkvoorbeelden van bekende schrijvers

Twee clichés, toch fris — J.K. Rowling

In *Harry Potter and the Order of the Phoenix* combineert Rowling twee bekende Nederlandse gezegden in één zin: "gedane spreuken nemen geen keer, maar je hebt de knuppel wel in het kabouterhok gegoooid."

Op zich twee afgezaagde uitdrukkingen, maar door ze te combineren en de context van de tovenaarswereld, blijft de zin geestig in plaats van vlak. Het bewijst dat zelfs bekende taal nog kan werken, zolang de combinatie ervan onverwacht is.

Origineel op zinsniveau — Suzanne Berne

In *A Crime in the Neighborhood* beschrijft Suzanne Berne een doodgewone buitenwijk niet met de verwachte clichés (keurige gazons, witte hekjes), maar vergelijkt de rijtjeshuizen met kool die geplant is op vierkante grasperken — een onverwacht, licht absurdistisch beeld dat ook heel herkenbaar is.

Een verouderde trope herkennen — het lelijke-eendje-verhaal

Het bril-en-beugel-meisje dat plotseling de populairste jongen van school verovert zodra ze een make-over ondergaat, was decennia geleden een vertrouwde, geliefde trope. Inmiddels is de invulling ervan (schoonheid als enige weg naar erkenning) voor veel hedendaagse lezers zelf een cliché geworden — een goed voorbeeld van hoe de tijdgeest bepaalt of een trope nog fris aanvoelt.

03 Mijn voorbeeld: hoe ik het deed als beginnend schrijver

Mijn twee spionnen zijn een roodharige Russische spionne en een koelbloedige Cambridge-Brit. Beiden tropes of archetypes van het spionagegenre — op zich geen clichés.

Nu gaat mijn boek over een schrijver die samen met een AI een spionageroman schrijft. De schrijver heeft zich in zijn eigen verhaallijn bewust afgevraagd of de roodharige spionne niet erg cliché was en daarop heeft de AI voorbeelden gezocht of een dergelijke roodharige spionne werkelijk bestaan heeft. Ik vond dat

wel een afdoende oplossing.

Maar de vraag blijft staan: Is de Russische spionne alleen maar "roodharig en gevaarlijk", of heeft dit ook andere een functie gehad waarmee het cliché is weggenomen. Ik heb hier nog geen negatieve feedback over gekregen, het past kennelijk voldoende in de lijn van het verhaal.

04 Zoek je eigen voorbeeld

Blader naar een personage, setting of plotelement in je eigen manuscript dat op een trope leunt.

Vraag jezelf af: is de invulling ervan voorspelbaar voor de gemiddelde lezer, of heb ik er iets unieks aan toegevoegd?

OEFFENING · 15–20 MINUTEN

Geleide micro-oefening: schrappen of verdraaien

Jouw oefening: zoek drie versleten uitdrukkingen in je eigen manuscript. Bepaal per stuk: schrap ik hem, of verdraai ik hem naar iets dat past bij de specifieke sfeer van deze scène?

Controlevraag: voelt de verdraaide versie nog steeds herkenbaar, maar net dat beetje verser?

OPDRACHT · 30–45 MINUTEN

Zelfstandige toepassing: de trope-invultoe

Jouw opdracht: kies een trope die je bewust gebruikt (een personagetype, een setting, een relatiepatroon). Schrijf de "standaardinvulling" op in één zin, en bedenk dan minstens twee alternatieve invullingen die de trope zelf intact laten, maar de voorspelbaarheid wegnemen.

Voor mijn eigen opdracht zou ik dit toepassen op mijn Russische spionne: de standaardinvulling is "roodharig, gevaarlijk, verleidelijk" — een alternatief zou kunnen zijn dat haar gevaar juist zit in extreme, klinische beheersing in plaats van verleiding.

05 Zelfcontrole

Loop je manuscript na op de volgende drie punten.

- ☐ Kun je van elke trope die je gebruikt benoemen wat de "standaardinvulling" is?
- ☐ Heb je aan die trope een unieke eigenschap of draai toegevoegd die de voorspelbaarheid wegneemt?
- ☐ Heb je versleten uitdrukkingen op zinsniveau opgespoord en per stuk gekozen: schrappen of verdraaien?

Dit onderdeel kun je uiteraard toepassen op elke scène die je zelf onderhanden neemt.

06 Samenvatting

Belangrijkste onderwerpen

Het onderscheid tussen trope (neutraal bouwsteentje) en cliché (storende, voorspelbare invulling); de deels persoonlijke aard van clichés; hoe tropes met de tijd verouderen; zinsniveau-technieken (schrappen, verdraaien) en originaliteitsstrategieën.

Kernpunten

Je kunt geen verhaal schrijven zonder tropes — het bouwsteentje zelf is nooit het probleem. Een cliché ontstaat pas wanneer de invulling van een trope te voorspelbaar is voor de lezer. Dezelfde trope kan met een unieke invulling fris blijven, of met een voorspelbare invulling plat worden.

Conclusies en acties

Benoem van elke trope die je gebruikt de standaardinvulling, en voeg bewust iets unieks toe. Spoor versleten uitdrukkingen op en kies: schrappen of verdraaien. Voed je originaliteit met wandelen, itereren, een vrij dagboek en dagelijkse routine.

BRONVERMELDING

Podcast: *Writer Unleashed*, Nanci Panuccio — aflevering #65 "Stop met clichés en schrijf iets origineels".

Aanvullende bronnen: Nadine van de Sande, Verhaalentaal-blog, "Cliché en tropes" (reeks); Renni Browne & Dave King, *Self-Editing for Fiction Writers* (2e editie, 2004).

Literaire voorbeelden: J.K. Rowling, *Harry Potter and the Order of the Phoenix* (2003); Suzanne Berne, *A Crime in the Neighborhood* (1997). Toepassing: fragmenten uit *Het Algoritme van Verraad* (Jurjen Biesbroek, 2026).